

การสังเคราะห์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา 30 คัมภีร์ธรรมที่คนไทยควรอ่าน

The Synthesis of Buddhism Literature: 30 Theology Texts that should be
Read by Thais

พระมหาไธ้ ธมฺมเมธี (แช่ฉั่ว)¹

PhramahaHai Thammamethee (Saechua)

Received: January 28, 2020

Revised: June 12, 2020

Accepted: June 12, 2020

DOI: 10.14456/jra.2020.2

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา จำนวน 30 คัมภีร์ธรรมที่คนไทยควรอ่าน โดยทำการศึกษาทั้งในเชิงเอกสารและข้อมูลเชิงประจักษ์ จากแบบบันทึกสาระสำคัญ เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล เชิงปริมาณด้วยการแจกแจงความถี่ และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ตามประเด็นแบบบันทึกสาระสำคัญ ผลการวิจัยพบว่า วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา 30 คัมภีร์ ธรรมที่คนไทยควรอ่าน แบ่งได้เป็น 9 ประเภท คือ 1) ประวัติพระพุทธศาสนา ชินกาลมาลีปกรณ์, ตำนานมูลศาสนา, กาลานุกรม : พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก และแก่นพุทธศาสนา 2) ประวัติของ พระพุทธเจ้า ได้แก่ ปฐมสมโพธิ, พุทธประวัติจากพระโอษฐ์, และสังคีตยวงศ์ 3) พระพุทธเจ้าตรัสรู้ อะไร ได้แก่ ปฏิจจสมุบาทจากพระโอษฐ์, อริยสัจจากพระโอษฐ์, และอิทัปปัจจยตา 4) หลักธรรม ในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับประชาชน, ธรรมาธิบาย : หลักธรรมในพระไตรปิฎก, และปัญญาวิวัฒน์ 5) ตัวอย่างคัมภีร์ในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วิสุทธิมรรค, วิมุตติมรรค และมิลินท ปัญหา 6) การอ้างอิงในการศึกษาเรียนรู้ ได้แก่ พจนานุกรม ฉบับประมวลศัพท์, พจนานุกรม ฉบับ ประมวลธรรม และพจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ 7) การเรียนรู้เกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ พุทธธรรม, คู่มือมนุษย์, ธรรมานุญชีวิต และมงคลที่ปณี 8) การกระทำของมนุษย์ที่เรียกว่ากรรม ได้แก่ กรรมที่ปณี,

¹ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์; Mahachulalongkornrajavidyalaya

University, Nakhonsawan Campus

Corresponding author, e-mail: hai.tham@mcu.ac.th, Tel. 083-2679649

วิปัสสนาที่ปณี และวิมุตติรัตนมาลี และ 9) มนุษย์จะไปอยู่ที่ไหนเมื่อตายไปและไปเกิดใหม่ ได้แก่ ภูมิวิลาสินี, ไตรภูมิภิกขา, โลกที่ปัสสาร และจักกวัตที่ปณี

คำสำคัญ: การสังเคราะห์, วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา, คัมภีร์ธรรม

ABSTRACT

The objective of this research article was to synthesize the Buddhist literatures in 30 theology texts that Thais should read with studying both the documents and the empirical data from the forms. The research was the qualitative research process by quantitative data analysis with the frequency distribution and qualitative data analysis with the content analysis. The research found that: The Buddhist literatures in 30 theology texts that Thais should read were divided into 9 groups: (1) the history of Buddhism including Jinakalamalipakaranam, Tamnan Munlasatsana, Kalanukom and the heart of Buddhism, (2) the history of Buddha including Pathomsombodhi, the history of Buddha from the mouth and Sangitiyavansa, (3) what the Gautama Buddha enlightened including Paticcasamuppada from the mouth, Ariyasacca from the mouth and Idappaccayata, (4) the Dhamma principles in Buddhism including Tripitaka for people, Dhammadhipaya and Pannavivadha, (5) the Scriptures in Buddhism including Visuddhimagga, Vimuttimagga and Milindapanha, (6) the reference in education including Dictionary, Dictionary of Buddhism, and Dictionary of Buddhist studies, (7) the life learning including Buddha-Dhamma, Hand Book For Mankind, A Constitution for Living and Mangaladipani, (8) the action of man was called Karma including Kammadipani, Vipassanadipani and Vimuttirattanamali and (9) Where the man lived after their death including Bhumivilasini, Traibhumikatha, Lokadipakasara and Cakkavaladipani.

Keywords: Synthesis, Buddhism Literature, Theology Texts

บทนำ

พระพุทธศาสนาเกิดจากผลงานวิจัยที่ยิ่งใหญ่และยอดเยี่ยมที่สุดของมนุษยโลกเท่าที่มนุษย์เคยมีมา มีหลักฐานยืนยันคือ พระไตรปิฎก ที่บรรจุองค์ความรู้เกี่ยวกับความจริง ความถูกต้องดีงาม และสิ่งที่ยังคุณประโยชน์ครบถ้วนทั้งคดีโลกและคดีธรรม (Secularism and Spiritualism) ทั้งที่เป็นลักษณะศิลป์ และที่เป็นลักษณะศาสตร์ (Art and Science) ทั้งหมดรวบรวมอยู่ในประมวลคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (สิทธิ บุตรอินทร์, 2559) มีองค์ 9 เรียกว่า

นวัคส์ตฤศาสน์ ประกอบด้วย (1) สุตตะ คือระเบียบคำที่เป็นความเรียงแสดงหรือบรรยายข้อธรรมให้ผู้ฟังเห็นประจักษ์ บางกรณีอาจบรรยายเป็นอุปมาโวหาร หรือตั้งประเด็นปัญหาขึ้นถามแล้วตอบเอง (2) เคยยะ คือระเบียบคำที่เป็นประเภทร้อยกรองผสมกับคำประเภทร้อยแก้ว (3) เวยยาकरणะ คือระเบียบคำที่เป็นประเภทร้อยแก้วล้วน (4) คาถา คือระเบียบคำที่เป็นประเภทร้อยกรองล้วน (5) อุทาน พระคาถาหรือพระดำรัสที่ทรงเปล่งด้วยพระทัยอันสพรคด้วยโสมนัสสัมปยุตด้วยญาณ อาจเป็นคำประเภทเวยยาकरणะ เป็นคำประเภทคาถา (6) อิติวุตตกะ คือระเบียบคำที่มีการกล่าวอ้างข้อความอื่นมาประกอบโดย มีคำว่า “วุตฺตํ เหตุ ภควตา? (สมจริงดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้) เป็นคำเชื่อมความเพื่อนำเข้าสู่คาถาหรือพุทธพจน์ (7) ชาตกะ คือระเบียบคำที่มุ่งเล่าเรื่องในอดีต เป็นบุพจริยา (8) อัปภูตธรรม คือระเบียบคำที่แสดงถึงเรื่องที่นำอัศจรรย์ไม่เคยมี และ (9) เวทลละ คือระเบียบคำแบบถามตอบ (พระมหาวาติศร ธิรสีโล, 2543) นวัคส์ตฤศาสน์ได้รับการบันทึกไว้อย่างละเอียดในพระไตรปิฎก

พระไตรปิฎกและคัมภีร์เกี่ยวเนื่องเนื้อหาวิชาความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับพระไตรปิฎก และคัมภีร์อธิบายพระไตรปิฎก ซึ่งจะช่วยให้ผู้ศึกษามีความรู้ทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องแม่นยำ พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์บรรจุคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือพระธรรมวินัย พระพุทธองค์ได้กล่าวพระปัจฉิมวาจาว่าพระธรรมวินัยเป็นศาสดาแทนพระองค์ว่า “ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงลับไปแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา” ข้อนี้พวกเธอไม่ฟังเห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย” (ที.ม. (ไทย) 10/216/164) พระไตรปิฎกจึงเป็นสิ่งที่พุทธศาสนิกชนสามารถเข้าเฝ้าพระศาสดา และศึกษาหลักคำสอนได้ แม้พระพุทธองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้วก็ตาม การปฐมสังคายนาเป็นจุดเริ่มต้นของพระพุทธศาสนาเถรวาท มติของการสังคายนาเป็นการยอมรับคำสอน และสวดพร้อมกัน แล้วยอมรับเป็นแบบแผนที่ต้องทรงจำด้วยมุขปาฐะ (ปากเปล่า) ถ่ายทอดมาแก่พระสาวกรุ่นหลัง จนมีการจารึกเป็นลายลักษณ์อักษรครั้งแรกประมาณ พ.ศ. 460 ณ อาโกลเลณสถาน ในมัลลชนบท ลังกาทวีป ปัจจุบันพระไตรปิฎกภาษาบาลีของพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นที่ยอมรับว่าเก่าแก่สมบูรณ์ และถูกต้องแม่นยำที่สุด

พระไตรปิฎกภาษาบาลีของเถรวาทที่รักษาไว้ด้วยการท่องจำ และจารึกเป็นอักษรจากนั้นได้เผยแผ่ไปยังนานาประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา แต่ละประเทศได้ใช้อักษรของตนจารึกพระไตรปิฎกบาลี และศึกษาเล่าเรียนพระบาลีจนแปลพระไตรปิฎกสู่ภาษาของตนเป็นคัมภีร์ คำว่าคัมภีร์แปลว่าลึกลับ คัมภีร์พระพุทธศาสนาบรรจุคำสอนลึกลับซึ่งยากที่จะเข้าใจ อุปมาเหมือนมหาสมุทรคือลึกลงไปเรื่อย ๆ การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้เข้าใจได้ต้องศึกษาคัมภีร์ไปตามลำดับ โดยศึกษาเนื้อหาจากง่ายไปหายาก ถ้าไม่เข้าใจหลักธรรมหรือคำศัพท์ข้อใด ก็จะต้องอาศัยคัมภีร์รองจากนั้นช่วยอธิบายเพื่อให้เกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนามีลำดับความสำคัญจากยากไปหาง่าย ประกอบด้วย พระไตรปิฎกหรือพระบาลี อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และตัพพนินิต เป็นต้น (ชาติเมธี หงษา, 2559)

องค์ความรู้ในพระไตรปิฎกนั้นมีความลึกซึ้งและกว้างขวาง มีหลักคำสอนเพื่อความพ้นทุกข์แล้วยังมีองค์ความรู้ที่ครอบคลุมศาสตร์ทางโลกอันประกอบด้วยมนุษยศาสตร์ (สังขารโลก) ที่ได้กล่าวถึงตัวมนุษย์โดยเน้นโลกภายในของมนุษย์เช่น จิตใจ ความรู้สึก คุณค่าของความเป็นมนุษย์ สังคมศาสตร์ (สัตวโลก) ที่ได้กล่าวถึงมนุษย์กับความสัมพันธ์ของมนุษย์ด้วยกันเป็นโลกภายนอกของมนุษย์ทางด้านสังคม และวิทยาศาสตร์ (โอกาสโลก) ที่ได้กล่าวถึงมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพเป็นโลกภายนอกของมนุษย์ องค์ความรู้ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกจะเน้นเรื่องมนุษยศาสตร์เป็นหลัก รองลงมาคือสังคมศาสตร์ ส่วนวิทยาศาสตร์มีการกล่าวถึงบ้างแต่ก็พิสูจน์ยืนยันด้วยกระบวนการวิทยาศาสตร์ได้ เนื่องจากองค์ความรู้นั้นเกิดจากการเห็นแจ้งด้วยการภาวนามยปัญญาของพระพุทธเจ้า (กองวิชาการ, 2551)

คัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาเถรวาทที่พระภิกษุสามเณร และพุทธศาสนิกชนใช้ศึกษาเล่าเรียน เพื่อให้รู้ทั่วถึงพระธรรมวินัย และปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้อย่างถูกต้อง เรียกว่า พระไตรปิฎก เป็นพระปริยัติสัทธรรม เพราะเป็นปทัฏฐานให้เกิดมีพระปฏิบัติสัทธรรม คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และพระปฏิเวธสัทธรรม คือ มรรค ผล นิพพานเป็นที่สุด (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) คำสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงแสดงแล้ว ทรงบัญญัติแล้ว เรียกว่า พระธรรมวินัย ทรงตั้งไว้เป็นศาสดาแทนพระองค์เมื่อเสด็จดับขันธปรินิพพาน จัดเป็นพระสัทธรรมอย่างหนึ่งเรียกว่า พระปริยัติสัทธรรม ในบรรดาพระสัทธรรมทั้ง 3 มีความสำคัญมากเมื่อพระปริยัติสัทธรรมยังดำรงอยู่ตราบใด พระปฏิบัติสัทธรรมและปฏิเวธสัทธรรมก็ยังคงดำรงอยู่ตราบนั่น เมื่อปริยัติสัทธรรมเสื่อมสูญแล้วพระปฏิบัติสัทธรรมและปฏิเวธสัทธรรมก็ดำรงอยู่ไม่ได้ เพราะฉะนั้นพระปริยัติสัทธรรมจึงเป็นมูลรากของพระพุทธศาสนา เมื่อพระพุทธเจ้าทรงเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระมหากัสสปะเถระได้ยกคำสั่งสอนอันเป็นพุทธวจนะขึ้นสู่การสังคายนาเป็นครั้งแรกด้วยภาษาบาลี อันเป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงใช้แสดงธรรม เผยแผ่ธรรมตลอด 45 พรรษา โดยจัดเป็นหมวดหมู่เรียกว่า พระไตรปิฎก ประกอบด้วย พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก พระไตรปิฎกนี้เรียกอีกหนึ่งว่า ปาฬี หรือพระบาลี (มูลนิธิภูมิพลโลกิยะ, 2558) พระสงฆ์สาวกได้เห็นสำคัญของพระไตรปิฎกที่จะต้องมิไว้เพื่อสืบอายุพระพุทธศาสนา ดังเช่นพระสารีบุตรพระอัครสาวกเบื้องขวาได้ปรารภที่จะทำสังคายนา พระธรรมวินัยดังปรากฏในสังคีตสูตร (ที.ปา. (ไทย) 11/296-298/247-366) ทั้งได้ปรารภแนวทางในการทำสังคายนาไว้ก่อนแล้วแต่ยังไม่เสร็จก็นิพพานเสียก่อน จำเนียรกาลต่อมาหลังจากพุทธปรินิพพาน พระมหาสาวกทั้งหลายได้ทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งแรกด้วยการรวบรวมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจัดเป็นพระไตรปิฎก พระสงฆ์สาวกต่อ ๆ มาที่ทรงจำเป็นแบบจากปากต่อปากเรียกว่า มุขปาฐะ ต่อมาได้มีการทำสังคายนาพระธรรมวินัย คือ พระไตรปิฎก โดยการจารึก เป็นลายลักษณ์อักษร เมื่อสังคายนาครั้งที่ 5 ประมาณพุทธศักราช 433 ที่ประเทศศรีลังกา ในรัชสมัยของพระเจ้าวิภูคามณีอภัย พระไตรปิฎกนั้นเป็นภาษามครซึ่งสมบูรณ์ด้วยอรรถและพยัญชนะ และอักษรวิธีของภาษามครที่จะเป็นแนวทางให้เข้าใจอรรถ คือ ความหมายของภาษา มครได้เป็นอย่างดี ผู้ที่จะเรียนรู้พระไตรปิฎกได้นั้นต้องเรียนรู้อักขรวิธีของภาษามคร วิธีการศึกษาพระไตรปิฎกก็ด้วยการทรงจำไว้ โดยนักศึกษา

ต้องทำความเข้าใจความหมายของภาษามครให้ถูกต้องเสียก่อน และการที่จะเรียนรู้พระไตรปิฎกให้แตกฉาน และเชี่ยวชาญได้นั้นจะต้องเรียนรู้อรรถกถาซึ่งเป็นคัมภีร์อธิบายความของพระไตรปิฎกนั้น ๆ โดยถือเป็นเนติแบบอย่างสืบต่อกันมา (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

เหตุการณ์หลังพุทธปรินิพพานพระพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 1 มีสาระสำคัญคือการรวบรวมคำสอนให้เป็นระบบเรียกว่าการสังคายนาซึ่งเกิดขึ้นในอินเดีย 4 ครั้งอันเป็นดินแดนต้นกำเนิด และภายนอกอินเดียมีทั้งประเทศศรีลังกา พม่า และไทย ซึ่งมีผลต่อการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาดั้งเดิมเป็นพระพุทธศาสนาเถรวาท มีพัฒนาการมาตั้งแต่ครั้งปฐมสังคายนา โดยการร้อยกรองพระธรรมวินัยเพื่อให้เป็นบรรทัดฐาน ให้มีธรรมเนียมในการปฏิบัติลักษณะสำคัญของพระพุทธศาสนา คือ ปรีชา และปฏิรูปคำสอนบางอย่างของพราหมณ์ แต่ให้เชื่อถือกฎแห่งกรรม พระพุทธศาสนาให้เสรีทางความคิด ไม่ผูกขาดทางศรัทธา ชาวพุทธยุคหลังพุทธกาลที่นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาเช่น พระมหากัสสปะ พระเรวตเถระ พระโมคคัลลีบุตรติสสะเถระ พระเจ้าอโศก พระเจ้ามิลินท์ เป็นต้น ทำให้พระพุทธศาสนาเถรวาทมั่นคงในประเทศอินเดียประมาณ 500 ปี ยุคพระเจ้าอโศกมหาราชถือว่าพระพุทธศาสนาเถรวาทรุ่งเรืองที่สุด เป็นยุคทองของพระพุทธศาสนา ต่อมาพระพุทธศาสนาเถรวาทเสื่อมจากอินเดีย แผ่ขยายอยู่แถบเอเชียใต้และตะวันออกเฉียงใต้เช่น ประเทศศรีลังกา พม่า ไทย กัมพูชา ลาว และเวียดนามใต้ (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559) การคลี่คลายขยายตัวของวรรณกรรมย่อมไปโดยสอดคล้องกับการคลี่คลายของสังคม จึงมีคำกล่าวอยู่เสมอในแวดลอมของผู้ศึกษาวรรณคดีว่า “ดูวรรณกรรมจากสังคม ดูสังคมจากวรรณกรรม” กล่าวคือสังคมของผู้ประพันธ์มีความโน้มเอียงในลักษณะเช่นใด ย่อมมีส่วนในการเข้าในการเข้าไปกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของวรรณกรรมไม่มากนักน้อย หมายความว่าคนที่ผู้เขียนคนหนึ่งเลือกที่จะบันทึก เขียน หรือแต่งเรื่องอะไร อิทธิพลของบริบทสังคมย่อมมีส่วนไม่น้อยในการที่กำหนดว่าเขาควรจะเขียนหรือไม่เขียนเรื่องอะไร ควรจะให้น้ำหนักแก่เรื่องอะไรมากและแก่เรื่องอะไรน้อย ดังที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้ให้ความเห็นไว้ว่า “การที่นักประวัติศาสตร์เลือกบันทึกเหตุการณ์หนึ่งและเลือกกลบเกลียดอีกเหตุการณ์หนึ่งก็เพราะเขาเห็นว่าเหตุการณ์แรกมีความหมายต่อเขา ความหมายทั้งหลายไม่เคยอยู่เป็นอิสระ ต้องตั้งอยู่บน มาตรฐานอันใดอันหนึ่งเสมอ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งการตัดสินใจเลือกข้อเท็จจริงในประวัติศาสตร์มาเสนอนั้นผูกพันอยู่กับมาตรฐาน (ทางการเมือง ศีลธรรม ความงาม ปรัชญา ฯลฯ) ของนักประวัติศาสตร์นั่นเอง” และว่า “การที่มนุษย์คนใดคนหนึ่งจะเห็นสิ่งใดว่าสำคัญหรือไม่ ย่อมขึ้นกับยุค วัฒนธรรม คุณค่า ฯลฯ ของสังคมที่เขาอาศัยอยู่ ทั้งยังขึ้นกับสติปัญญา ชีวิตเบื้องหลัง และสิ่งแวดล้อมของเขาในฐานะที่เป็นปัจเจกชนอีกด้วย” หากเราศึกษาวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างพินิจพิเคราะห์ ไม่ว่าจะเป็นคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา หรือปกรณ์วิเสสอื่น ๆ เราจะเห็นที่ทันว่ามีร่องรอยอิทธิพลในด้านความคิดความเชื่อของสังคมยุคนั้น ๆ แทรกปนอยู่เป็นจำนวนมาก นี่คือร่องรอยที่จะบอกเราว่าสภาพแวดล้อมทางสังคมของยุคนั้น ๆ มีความโน้มเอียงไปในลักษณะอย่างไร ดังที่ ดร.เจตนา นาควัชระ ได้กล่าวไว้ว่า “ถ้าเราไม่รู้จัก วรรณคดี (วรรณกรรม) ดีแล้ว เราก็ไม่อาจที่จะรู้ลักษณะที่แท้จริงของสังคมได้ ทั้งนี้ก็เพราะวรรณคดี (วรรณกรรม) ชี้ให้เห็นถึงสังคมทั้งในส่วนกว้าง

และส่วนลึก วรรณคดีแสดงให้เห็นถึงชีวิตในมุมต่าง ๆ และในขณะเดียวกันก็สามารถที่จะสกัดเอาแก่นแท้ของสังคมนั้นออกมาให้เห็นได้” ในฐานะวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นในท่ามกลางบริบทสังคม

ลักษณะวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ผู้เขียนวรรณกรรมในเรื่องนั้น ๆ จะนำเอาเรื่องราวต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในคำสอนทางพระพุทธศาสนาแต่งขึ้นใหม่ (ยกเว้นพระไตรปิฎก) เป็นคำประพันธ์ชนิดต่าง ๆ เรื่องที่แต่งขึ้นใหม่มีต้นเค้าของเรื่องเดิมอยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา บางครั้งผู้แต่งอาจจะเพิ่มเติมเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อของสังคมที่ผู้แต่งเข้าไปปฏิสัมพันธ์อยู่ด้วยมาไว้ในวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาในภายหลัง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะอธิบายหลักการทางพระพุทธศาสนาให้คนในสังคมนั้น ๆ เข้าใจได้ง่ายขึ้นเรื่องราวเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาไม่ด้านใดด้านหนึ่งตามความเหมาะสมซึ่งวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. วรรณกรรมที่นำเนื้อหามาจากพระไตรปิฎกหรือจากคัมภีร์อื่น ๆ โดยตรง มาแต่งหรือแปลใหม่ โดยศาสนธรรมหรือคำสอนทางพระพุทธศาสนาลงไป เช่น ไตรภูมิพระร่วง นำเนื้อหาจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาจำนวน 30 คัมภีร์ มหาชาติคำหลวงและกาพย์มหาชาติ นำเนื้อหาจากคัมภีร์อรรถกถาชาดก พระมาลัยคำหลวง นำเนื้อหาจากคัมภีร์มาลัยสูตรและฎีกา มาลัย เป็นต้น

2. วรรณคดีที่นำแนวคิดทางพระพุทธศาสนามาแต่ง เพื่อแสดงความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา หรือบันทึกเหตุการณ์บางอย่างแทรกความรู้สึคนึกคิด และจินตนาการของกวีลงไป เช่น โคลงชะลอพระพุทไธยาสน์ แต่งขึ้นเพราะความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา เพื่อที่จะบันทึกเหตุการณ์ที่สามารถชะลอพระพุทไธยาสน์ได้สำเร็จและเพื่อเฉลิมพระเกียรติบุญญาภิหารสมเด็จพระเจ้าท้ายสระให้ปรากฏ

บทความวิจัยนี้จึงมีสมมติฐานว่า วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาไม่เคยหยุดนิ่งตายตัว หากแต่มีความเคลื่อนไหวในเชิงพลวัต (Dynamic) อยู่อย่างตัวเนื่องตามการเปลี่ยนแปลงสังคมในงานวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยต้องการสังเคราะห์ถึงวรรณกรรมพระพุทธศาสนาที่เป็นคัมภีร์ธรรมที่คนไทยควรอ่าน ที่ต้องการกระตุ้นให้คนไทยรู้จักและสนใจที่จะอ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาดี ๆ เป็นประโยชน์ของการพัฒนาทางภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรม เนื่องจากคนไทยโดยทั่วไปยังไม่สนใจในการอ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา และการศึกษาด้วยตนเองถึงแม้คนที่มีโอกาสได้รับการศึกษาสูงชันระดับมหาวิทยาลัย ก็มักจะอ่านหนังสือ ตำรา เอกสารประกอบการสอนหรือคำบรรยาย ในช่วงที่กำลังศึกษาอยู่หรืออ่านหนังสือเฉพาะในสาขาวิชาที่ตนเองศึกษา ไม่ได้สนใจในการอ่านหนังสืออื่น ๆ ทั้งนี้ผู้เรียนหรือผู้อ่านส่วนใหญ่ได้อ่านหนังสือชั้นดีที่ควรจัดได้ว่าเป็นแบบฉบับของวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา อาจเนื่องมาจากไม่สนใจในเรื่องที่อ่าน หรือเพราะความไม่รู้ว่าวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา มีวรรณกรรมที่คลาสสิกหรือวรรณกรรมที่ดี ๆ ให้อ่านอยู่เป็นจำนวนมาก

วัตถุประสงค์

เพื่อสังเคราะห์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา 30 คัมภีร์ธรรมที่คนไทยควรอ่าน

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) ที่เป็นหนังสือวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การอ่าน และการสังเกต (Observation) วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ดังนั้นจึงมีเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเป็นแบบบันทึกสาระสำคัญของผลงานวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการสำรวจด้วยการจดบันทึกรายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับผลงานวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่จำเป็นในการสังเคราะห์ โดย

1) ศึกษารูปแบบการเขียนวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา

2) กำหนดหัวข้อในแบบบันทึกสาระสำคัญของผลงานวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา

3) นำแบบบันทึกสาระสำคัญของผลงานวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนามาตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงประจักษ์ โดยตรวจดูความครอบคลุม ความเหมาะสมของแบบบันทึกสาระสำคัญของผลงานวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปปรับปรุงแก้ไข

4) นำแบบบันทึกสาระสำคัญของผลงานวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ได้รับการแก้ไขไปทดลองใช้แบบบันทึกสาระสำคัญของผลงานวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา จำนวน 5 เรื่อง ที่มีระเบียบการเขียนวรรณกรรมที่แตกต่างกัน แล้วนำแบบบันทึกทั้ง 5 เรื่องมาหาความสอดคล้องของแบบบันทึกสาระสำคัญ

โดยมีการสังเคราะห์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา 30 คัมภีร์ธรรมที่คนไทยควรอ่าน ที่เป็นหนังสือวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เขียนขึ้นในแต่ละช่วง ได้แก่ ช่วงก่อนสมัยสุโขทัย (ก่อน พ.ศ. 1800-1921) สมัยสุโขทัย (พ.ศ. 1800-1921) สมัยล้านนา (พ.ศ. 1824-2101) สมัยอยุธยา (พ.ศ. 1893-2310) สมัยกรุงธนบุรี (พ.ศ. 2310-2325) สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325-2411) และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์สมัยปัจจุบัน (พ.ศ. 2412-ปัจจุบัน)

หลักเกณฑ์การพิจารณาคัดเลือกวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา

1) เป็นหนังสือวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เขียนขึ้นในช่วงก่อนสมัยสุโขทัย (ก่อนพ.ศ. 1800-1921) สมัยสุโขทัย (พ.ศ. 1800-1921) สมัยล้านนา (พ.ศ. 1824-2101) สมัยอยุธยา (พ.ศ. 1893-2310) สมัยกรุงธนบุรี (พ.ศ. 2310-2325) สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325-2411) และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์สมัยปัจจุบัน (พ.ศ. 2412-ปัจจุบัน) ในสาขาวิชาความรู้ต่าง ๆ และวรรณกรรมที่ดีเด่น สำคัญ เป็นแบบฉบับที่มีค่าควรอ่านได้ทุกยุคสมัย โดยควรเป็นหนังสือวรรณกรรม หรือให้ความรู้พื้นฐานที่คนทั่วไปอ่านเข้าใจได้ไม่ยากเกินไป ไม่ใช่หนังสือวิชาการเฉพาะด้านระดับสูงที่อ่านเข้าใจเฉพาะผู้เชี่ยวชาญในแขนงวิชานั้น

2) เป็นหนังสือวรรณกรรมที่มีศิลปะในการเขียนและการใช้ภาษาที่ดี ถ้าเป็นประเภทบันเทิงคดี ก็คือ หนังสือวรรณกรรมที่มีคุณค่าทางศิลปกรรมทั้งในแง่รูปแบบ (ความงาม ความไพเราะ ความสะเทือนอารมณ์) และเนื้อหาสาระที่ดีความหมาย สะท้อนชีวิตและสังคม ซึ่งเป็นหลักเกณฑ์ที่เป็นที่ยอมรับทั่วไปในการพิจารณาตามของวรรณกรรมโลกหรือวรรณกรรมสากล

3) เป็นหนังสือวรรณกรรมที่มีเนื้อหาสาระที่แสดงออกถึงความริเริ่มสร้างสรรค์ สะท้อนให้เห็นความคิด อ่าน ความรู้ ประสบการณ์ สภาพของสังคม ซึ่งจะช่วยให้ผู้อ่านเกิดทัศนคติต่อชีวิตและต่อโลกที่กว้างขึ้น ได้รับความรู้ ความคิดอ่าน ความบันเทิงทางศิลปวัฒนธรรมที่เป็นประโยชน์ ทำให้ผู้อ่านฉลาดและมีความคิดแบบเสรี หรือใจกว้างมากขึ้น เข้าใจชีวิตและสังคมมากขึ้น ลดอคติในเรื่องเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ เพศ เป็นต้นลดลง

4) เป็นหนังสือที่โดดเด่น มีอิทธิพลต่อความคิด อารมณ์ ความรู้สึกของผู้อ่านจำนวนมากในยุคหนึ่ง ๆ ที่มีผลสะท้อนสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

สรุปผลการวิจัย

วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา คือ ผลงานทางวิชาการของพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

- 1) วรรณคดีบาลีเป็นงานเขียนพระพุทธศาสนาด้วยภาษาบาลี
- 2) วรรณกรรมพระพุทธศาสนาเป็นงานแปล (Translation) จากคัมภีร์ภาษาบาลีเป็นอักษรต่าง ๆ เป็นอีกภาษาหนึ่ง
- 3) วรรณคดีพระพุทธศาสนาเป็นงานเขียนเกี่ยวกับพระพุทธศาสนามี 3 ลักษณะ คือ เขียนร้อยแก้วแต่งประมวลความ เขียนแปลความร้อยกรอง และเขียนแบบสำเนาเค้าโครง
- 4) วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นงานเขียนอธิบายพระพุทธศาสนามี 2 ลักษณะ คือ หลักคำสอนเป็นเรื่อง ๆ และเรื่องราวอิงศาสนประวัติ

การสังเคราะห์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา 30 คัมภีร์ธรรมที่คนไทยควรอ่าน ผู้วิจัยได้สังเคราะห์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น 7 สมัย มีวรรณกรรมทั้งสิ้น 74 เรื่อง ดังนี้

1. ก่อนสมัยสุโขทัย (ก่อนพ.ศ. 1800-1921)	จำนวน	3	เล่ม
2. สมัยสุโขทัย (พ.ศ. 1800-1921)	จำนวน	2	เล่ม
3. สมัยล้านนา (พ.ศ. 1824-2101)	จำนวน	40	เล่ม
4. สมัยอยุธยา (พ.ศ. 1893-2310)	จำนวน	1	เล่ม
5. สมัยกรุงธนบุรี (พ.ศ. 2310-2325)	จำนวน	0	เล่ม
6. สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325-2411)	จำนวน	4	เล่ม
7. สมัยกรุงรัตนโกสินทร์สมัยปัจจุบัน (พ.ศ. 2412-ปัจจุบัน)	จำนวน	24	เล่ม

บทความวิจัยนี้ได้กำหนดโครงเรื่องเพื่อให้ผู้อ่านได้เรียนรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา จำนวน 9 องค์ประกอบ เพื่อกำหนดคัดเลือกวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา 30 คัมภีร์ธรรมที่คนไทยควรอ่าน ผู้วิจัยได้สังเคราะห์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาออกเป็น 9 ประเภท ดังนี้

1) **ประวัติพระพุทธศาสนา** คือ ประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ความสืบเนื่องเชื่อมโยงกับลำดับเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา อันเป็นแก่นแท้ในทางพุทธศาสนาคือความว่างใจความทั้งหมดของพระพุทธศาสนา จะต้องอ่านหนังสือ 4 เล่ม ประกอบด้วย ชินกาลมาลีปกรณ์, ตำนานมูลศาสนา, กาลานุกรม : พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก และแก่นพุทธศาสนา

2) **ประวัติของพระพุทธเจ้า** คือ เรื่องราวของพระพุทธเจ้าตั้งแต่ประสูติจนถึงปรินิพพาน ประวัติของพระองค์เองประทานไว้ต่างสถานที่ ต่างวาระ ตั้งแต่ยุคพุทธกาล การสังคายนาพระธรรมวินัย และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทย จะต้องอ่านหนังสือ 3 เล่ม ประกอบด้วย ปฐมสมโพธิ, พุทธประวัติจากพระโอษฐ์, และสังคีตยวงศ์

3) **พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร** คือ หลักธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสรู้อันประกอบด้วย ปฏิจจสมุปบาท (สายเกิด) และอิทัปปัจจยตา (สายดับ) อันปรากฏในพระวินัยปิฎก และอริยสัจจ์ อันปรากฏในพระสุตตันตปิฎก จะต้องอ่านหนังสือ 3 เล่ม ประกอบด้วย ปฏิจจสมุปบาทจากพระโอษฐ์, อริยสัจจากพระโอษฐ์ และอิทัปปัจจยตา

4) **หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา** คือ หลักธรรมที่สำคัญในพระไตรปิฎก จัดลำดับหมวดหมู่ตามหัวข้อธรรม และมีวิวัฒนาการแห่งปัญญาของมนุษย์ จะต้องอ่านหนังสือ 3 เล่มประกอบด้วยพระไตรปิฎกฉบับประชาชน, ธรรมาธิบาย: หลักธรรมในพระไตรปิฎก, และปัญญาวิวัฒน์

5) **ตัวอย่างคัมภีร์ในทางพระพุทธศาสนา** คือ คัมภีร์ที่อธิบายหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหรือบันทึกการตอบปัญหา จะต้องอ่านหนังสือ 3 เล่มประกอบด้วยวิสุทธิมรรค, วิมุตติมรรค และมิลินทปัญหา

6) **การอ้างอิงในการศึกษาเรียนรู้** คือ การค้นคำศัพท์ หมวดธรรม และการตีความหลักฐานในการตรวจสอบหลักธรรม จะต้องอ่านหนังสือ 3 เล่มประกอบด้วยพจนานุกรม ฉบับประมวลศัพท์, พจนานุกรม ฉบับประมวลธรรม และพจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์

7) **การเรียนรู้เกี่ยวกับชีวิต** คือ หลักพุทธธรรม หรือกฎของธรรมชาติในแง่มุมต่าง ๆ เกี่ยวกับชีวิต การปฏิบัติตามคำสอนทำให้รู้จักการดำเนินชีวิตอยู่บนความไม่ประมาท มีระเบียบกำกับความพฤติกรรมให้เป็นแบบแผนและการวางรากฐานชีวิตให้มั่นคง และนำชีวิตให้อยู่ร่วมกันในแต่ละฐานะหน้าที่ ด้วยการทำตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมที่เป็นมงคลแก่ชีวิตที่ยั่งยืนและชีวิตที่มีมาตรฐาน จะต้องอ่านหนังสือ 4 เล่ม ประกอบด้วย พุทธธรรม, คู่มือมนุษย์, ธรรมานุชีวิต และมงคลทิพย์

8) **การกระทำของมนุษย์ที่เรียกว่ากรรม** คือ การทำกรรมและไปรับใช้ผลกรรม ต้องใช้มรรคญาณ อันเป็นอาวุธประเสริฐจากการปฏิบัติกรรม (กรรมฐาน) เพื่อวิมุตติธรรมจะต้องมี

การบำเพ็ญกุศลกรรมอย่างสูงถึงขั้นภาวนากรรม จะต้องอ่านหนังสือ 3 เล่มประกอบด้วยกรรมที่ปณี, วิปัสสนาที่ปณี และวิมุตติรัตนมาลี

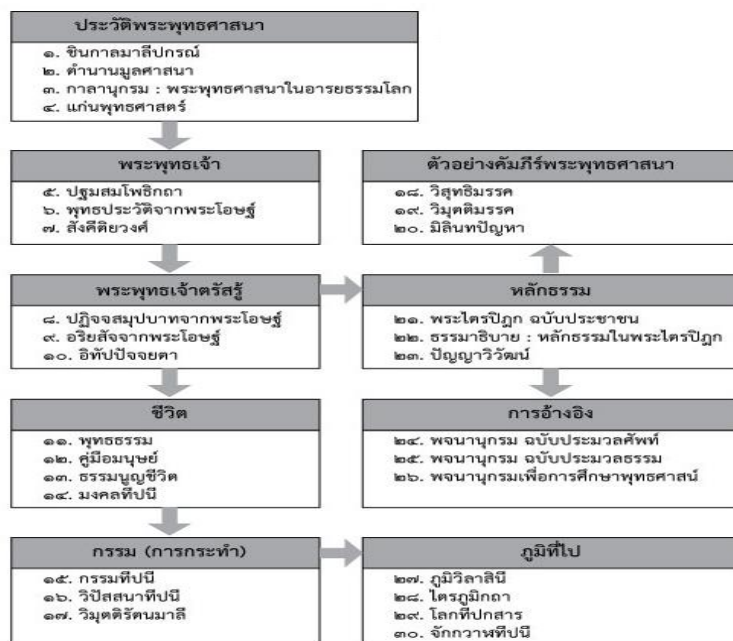
9) มนุษย์จะไปอยู่ที่ไหนเมื่อตายไปและไปเกิดใหม่ คือ ภูมิต่าง ๆ ของหมู่สัตว์ เรียกว่าไตรภูมิประกอบด้วยกามภูมิ รูปภูมิ และอรุณภูมิ ในโลกแห่งสังขาร ภูมิศาสตร์และคติต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับโลกตามแนวทางพระพุทธศาสนา จะต้องอ่านหนังสือ 4 เล่มประกอบด้วยภูมิวิลาสินี, ไตรภูมิภค, โลกที่ปกสาร และจักกัภาพที่ปณี

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัย “การสังเคราะห์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา 30 คัมภีร์ธรรมที่คนไทยควรอ่าน” มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของพระสุธีธรรมานุวัตร และคณะ (2552) ได้ศึกษาวิจัย “การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์ธรรม วัดสูงเม่น จังหวัดแพร่” พบว่า องค์ความรู้ที่ปรากฏในคัมภีร์ธรรม เรื่อง คัมภีร์คฤหัตถ์ที่ปณินมหาคณฐีและมูลกัมมัญฐานภวิริติ เป็นความรู้ที่สอดคล้องกับหลักการทางพระพุทธศาสนา คือ องค์ความรู้ด้านพุทธประวัติและการสังคายนาในพระพุทธศาสนา องค์ความรู้ด้านหลักธรรมที่สำคัญ เช่น ปฏิจจสมุปบาท อริยสัจ 4 เป็นต้น องค์ความรู้ด้านอภิธรรมว่าด้วยปฏิสนธิจิต จุตติจิต วิถิจิต ปฏฐาน องค์ความรู้ด้านหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา เช่น กุศล อกุศล กรรม วิบาก โลภียฉาน โลกุตตรฉาน รูปภพ อรูปภพ องค์ความรู้ด้านสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาตามพุทธประวัติ

องค์ความรู้ใหม่

ผลจากการการสังเคราะห์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา 30 คัมภีร์ธรรมที่คนไทยควรอ่าน สามารถสรุปองค์ความรู้ในรูปแบบของแผนภาพ ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากภาพที่ 1 ผลการสังเคราะห์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา 30 คัมภีร์ธรรม ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 9 องค์ประกอบ คือ 1) ประวัติพระพุทธศาสนา จำนวน 4 เล่ม เป็นประวัติความเป็นมาทางพระพุทธศาสนา 2) พระพุทธเจ้า จำนวน 3 เล่ม เป็นประวัติความเป็นมาของพระพุทธเจ้า 3) พระพุทธเจ้าตรัสรู้ จำนวน 3 เล่ม เป็นการอธิบายถึงการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า 4) ชีวิต จำนวน 4 เล่ม เป็นการอธิบายเกี่ยวกับชีวิต 5) กรรม จำนวน 3 เล่ม เป็นการอธิบายถึงการกระทำของชีวิตของคนเรา 6) ภูมิที่ไป จำนวน 4 เล่ม เป็นการอธิบายถึงภพภูมิที่ไปและที่มาของชีวิต 7) หลักธรรม จำนวน 3 เล่ม เป็นการอธิบายถึงหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้และเผยแผ่พระพุทธศาสนา 8) ตัวอย่างคัมภีร์พระพุทธศาสนา จำนวน 3 เล่ม เป็นตัวอย่างการเผยแผ่หลักธรรมของพระสาวก และ 9) การอ้างอิง จำนวน 3 เล่ม เป็นหลักฐานการอ้างอิงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา กล่าวโดยสรุปว่า เมื่ออ่าน 30 คัมภีร์ธรรมจะได้ทราบประวัติพระพุทธศาสนาและพระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร มีหลักธรรมอะไร มีคัมภีร์อะไร และมีการอ้างอิงที่นำไป และนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตตามกรรมของแต่ละบุคคลและส่งพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตตามกรรมของแต่ละบุคคลและส่งถึงภูมิที่ไปของแต่ละบุคคล

ข้อเสนอแนะ

จากการทำการวิจัยในครั้งนี้ ยังพบว่า ยังมีประเด็นที่น่าสนใจที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยไปแล้วนั้นสมควรที่จะต้องมีการนำไปศึกษาค้นคว้าวิจัยต่อไป เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ละเอียดและเป็นประโยชน์มากยิ่งขึ้น ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ในการศึกษาการสังเคราะห์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา 30 คัมภีร์ธรรมที่คนไทยควรอ่านมาทั้งหมดพบว่า มีบางประเด็นที่ผู้ศึกษาหรือผู้สนใจทั่วไปรวมถึงหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์กับองค์กรและสังคมได้ดังนี้

1. ควรส่งเสริมการอ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา
2. ควรมีสถานที่ส่งเสริมการอ่านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ในประเด็นเกี่ยวกับการวิจัยในอนาคตผู้วิจัยเห็นว่ายังมีบางประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการสังเคราะห์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา 30 คัมภีร์ธรรมที่คนไทยควรอ่านยังต้องศึกษาต่อไป ซึ่งประเด็นที่ผู้วิจัยเห็นสมควรว่า จะต้องมีการศึกษากันต่อไปมีดังต่อไปนี้

1. ควรนำไปศึกษาในประเด็นเรื่องการเขียนวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาในอดีตแตกต่างกันหรือไม่
2. ควรนำไปศึกษาในประเด็นเรื่องวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อประชาชนในสังคมไทยอย่างไร
3. ควรนำไปศึกษาในประเด็นเรื่องพัฒนาการของวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

- กองวิชาการ. (2551). *สรรพศาสตร์ในพระไตรปิฎก*. แคลิฟอร์เนีย: มหาวิทยาลัยธรรมกาย.
- กองวิชาการ. (2557). *งานวิจัยและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2559). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). พระนครศรีอยุธยา: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ชาติเมธี หงษา. (2559). *พระไตรปิฎกเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- พระสุธีธรรมานุวัตร และคณะ. (2552). *การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์ธรรม วัตถุประสงค์สูงเม่น จังหวัดแพร่*. (รายงานวิจัย). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์.
- มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ. (2558). *ปฏิโกปเทศปกรณ (บาลี-ไทย) ฉบับภูมิพลโลกิขุ*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). โครงการปริวรรตอักษรขอมและอักษรโบราณท้องถิ่น ชำระและแปลพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาไทย. กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์.
- สิทธิ์ บุตรอินทร์. (2545). *ปรัชญานิพนธ์*. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.